

Interventie

Kracht in controle

Erkenning

Erkend door:

Deelcommissie Ontwikkelingsstimulering, onderwijs-gerelateerd aanbod en jeugdwelzijn

Datum: 9 maart 2017

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: Daan Wienke (september 2016).

Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving Kracht in controle Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van www.nji.nl/jeugdinterventies.

Inhoud

***Kracht in Controle* Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**

Samenvatting	4
Uitgebreide beschrijving	5
1. Probleemomschrijving	5
2. Beschrijving interventie	7
3. Onderbouwing.....	15
4. Uitvoering.....	21
5. Onderzoek naar praktijkervaringen.....	25
6. Onderzoek naar de effectiviteit	25
7. Aangehaalde literatuur	26

Samenvatting

Doelgroep

Kracht in Controle (KiC) richt zich op alle leerlingen in de onderbouw van het vmbo (eerste en tweede leerjaar).

Doel

KiC is gericht op het vergroten van de sociaal-emotionele competenties en daarmee op het voorkomen en verminderen van regelovertredend en overlastgevend gedrag in de klas, waaronder het pesten, bij leerlingen in de onderbouw van het vmbo.

Aanpak

KiC bestaat uit 35 lessen in het eerste leerjaar, waarin negen thema's aan bod komen, en 22 lessen in het tweede leerjaar, waarin zes thema's worden behandeld. De thema's hebben betrekking op vijf competenties en betreffen: besef van jezelf; zelfhantering; besef van de ander; hanteren van relaties; keuzes kunnen maken. Binnen deze thema's wordt in vier lessen in het eerste jaar, en vier lessen in het tweede jaar ook uitgebreid aandacht gegeven aan het voorkomen en tegengaan van pesten. De werkvormen die gebruikt worden zijn: fysieke oefeningen in spelvorm, doe- en maakopdrachten. De interventie wordt gegeven in het gymlokaal, door docenten Lichamelijke Opvoeding, getraind in KiC.

Materiaal

KiC bestaat uit een draaiboek voor twee leerjaren, waarin de thema's zijn omschreven en de lesinhouden (doelen per les, werkvormen). De lesbeschrijvingen bevatten instructies, voorbeeldmateriaal zoals filmpjes, oefeningen en rollenspellen.

Er is een uitgebreide docentenhandleiding. Ook is er een ondersteunende app voor docenten en ouders.

Onderbouwing

In zijn algemeenheid geldt dat problematisch gedrag van de leerling wordt gevormd en in stand gehouden door persoonsgebonden factoren (cognitieve, fysieke, sociaal-emotionele), opvoedingsfactoren (zoals de relatie met en inbreng van ouders) en door sociale factoren (bijvoorbeeld contacten met anderen zoals medeleerlingen en met docenten). KiC richt zich op het vergroten van sociaal-emotionele factoren, specifiek vijf sociale competenties. De competentievergroting werkt vooral wanneer deze is gericht op het leren van vaardigheden die leerlingen in staat stellen beter te functioneren in de schoolcontext. KiC wordt dan ook toegepast in de schoolcontext.

Onderzoek

Naar de effecten van KiC is nog geen onderzoek verricht. In het schooljaar 2016-2017 start een effectonderzoek op vier scholen.

1. Probleemomschrijving

Probleem

KiC richt zich op het voorkomen of verminderen van problematisch gedrag in de klas, vooral regelovertredend en overlastgevend gedrag dat voor de omgeving (en vaak ook voor de leerling zelf) storend is. Het gaat dan om overactief, onrustig, ongehoorzaam, maar ook agressief gedrag, en pesten (Onderwijsraad, 2010).

Docenten zijn veel tijd en energie kwijt met het corrigeren van dat lastige en overlastgevend gedrag. Daardoor vermindert de effectieve lestijd en daarmee de leeropbrengsten van de betreffende leerling, maar ook van de andere leerlingen in de groep (Van Leeuwen, Albrecht & Vinkenvleugel, 2012). Tevens ontstaan onveilige situaties op school, en voelen leerlingen zich niet meer prettig en veilig, wat het sociale aspect van de kwaliteit van de school schaadt (Inspectie van het Onderwijs, 2009).

Spreiding

In 2013 had 20,5% van de leerlingen in het vmbo-b en 15,5% in het vmbo-t te maken met gedragsproblemen die zich uiten in overlastgevend (externaliserend) gedrag (HBSC, 2013). Uit onderzoek onder ongeveer 600 leerlingen in het vmbo over 2002, 2003 en 2004 in alle vier de leerjaren, blijkt dat bijna alle leerlingen zich naar eigen zeggen in het afgelopen onderzoeksjaar wel eens schuldig hebben gemaakt aan antisociaal gedrag (Harland, Weerman, Van der Laan & Smeenk, in Weerman, Smeenk & Harland, 2007). Dit gedrag bestaat uit gooien met dingen (driekwart van de leerlingen), verbaal pesten (de helft) of fysiek pesten (een kwart). Een derde van de leerlingen zegt wel eens betrokken te zijn geweest bij vechten op school.

Docenten in het voortgezet onderwijs geven aan dat ongeveer een kwart van hun leerlingen problematisch gedrag vertoont (Van der Wolf & Beukering, 2009). Schoolleiders en bestuurders in het voortgezet onderwijs ervaren een groeiende groep leerlingen die minder sociaal of zelfs antisociaal gedrag vertonen. Recent onderzoek (VO-raad, 2012) wijst uit dat 62% van de ondervraagden een trend herkent dat fysieke en verbale agressie vanuit leerlingen naar schoolpersoneel toeneemt. 62% geeft aan dat in de laatste 15 jaar de verbale en fysieke agressie van leerlingen op hun school is toegenomen en 64% vindt dat docenten minder gezag hebben dan 15 jaar geleden.

In de klas heeft een kwart van de leerlingen extra aandacht nodig door onder andere een slechte werkhouding, zich uitend in ongemotiveerdheid, overlastgevend gedrag en dergelijke (Paulle, 2005; Onderwijsraad, 2010).

Gevolgen

Regelovertredend en overlastgevend gedrag vormen een probleem omdat het tot belemmeringen in het onderwijsproces en daarmee tot minder goede onderwijsresultaten leidt. De leerprestaties van de leerling blijven achter en hun onderwijsloopbaan verloopt minder succesvol. Maar ook de docenten hebben er last van (stress, lagere werkprestaties) en de klas (leerprestaties van andere leerlingen). De negatieve invloed van leerlingen met regel overtredend gedrag en overlast gevend gedrag neemt toe als scholen hun aanpak wat betreft het omgaan met gedrag niet meer systematisch en effectiever vorm geven. Denk aan het systematisch verstoren van lessen waardoor de leerling zelf maar ook andere leerlingen zich minder goed kunnen concentreren. De effectieve leertijd vermindert doordat de docent veel tijd en aandacht kwijt is aan het corrigeren van leerlingen. Maar door toenemend storend gedrag verslechtert ook de sfeer in school. Dit soort gedrag in de klas kan bovendien een gevoel van onveiligheid bij zowel leerlingen als leraren veroorzaken (Van Leeuwen, Albrecht & Vinkenveugel, 2012).

Bij niet ingrijpen bestaat het risico dat milde externaliserende problematiek bij deze leerlingen verergert en/of dat de leerlingen vastlopen of uitvallen uit het onderwijssysteem (Meij & Boendermaker, 2008). Later in hun leven is er een vergrote kans op sociaal isolement, verslaving aan alcohol of drugs, psychische problematiek en delinquent gedrag (Janssen & Boreel, 2000).

Tot slot zal een toename van het aantal leerlingen met overlast gevend gedrag in school het gevoel van onbekwaamheid bij de docenten in de hand werken. Ongewenst gedrag van leerlingen levert docenten stress, onzekerheid en gevoelens van incompetentie op (Goei & Kleijnen, 2009), en daarmee weer het presteren van de leerling. Dat geldt zeker ook voor het pesten, als een indringende vorm van ongewenst gedrag, met soms grote gevolgen voor het slachtoffer, de pester en de andere leerlingen (Vermande e.a., 2015).

Sociaal-emotioneel incompetente leerlingen hebben een grotere kans op vroegtijdig schoolverlaten, aanpassingsproblemen op school, slechtere schoolprestaties, een vertraagde intellectuele ontwikkeling, en zelfs op psychiatrische problematiek in de volwassenheid en ernstige gedragsstoornissen. Tevens wordt in veel onderzoeken gevonden dat sociaal-emotioneel incompetente kinderen vaker agressief gedrag laten zien (Coie & Kupersmidt, 1983).

2. Beschrijving interventie

2.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

Leerlingen in de eerste twee leerjaren van het vmbo.

Intermediaire doelgroep

Er zijn geen intermediaire doelgroepen.

Selectie van doelgroepen

Alle leerlingen in de onderbouw van het vmbo (eerste twee leerjaren) behoren tot de doelgroep. Er is dus geen selectie nodig. Er zijn geen contra-indicaties omdat het bij KiC om primaire preventie gaat.

2.2 Doel

Hoofddoel

Het KiC is gericht op het vergroten van de sociaal-emotionele competenties en daarmee op het voorkomen en verminderen van regelovertredend en overlastgevend gedrag in de klas (met daarbij expliciete aandacht voor pesten), bij leerlingen in de onderbouw van het vmbo.

Subdoelen

Het hoofddoel wordt behaald door de volgende voorwaardelijke subdoelen:

- vergroten van het besef van zichzelf, dat wil zeggen: leerlingen hebben aantoonbaar kennis over hun eigen gevoelens, kennen hun interesses, waarden en kracht en laten zelfvertrouwen zien in hun gedrag in de klas en op school;
- leerlingen zijn meer in staat tot zelfmanagement, dat wil zeggen: ze kunnen hun emoties en gedrag onderkennen en beheersen en kunnen reflecteren op standpunten en emotionele reacties, zoals dat blijkt uit hun gedrag in de KiC-lessen en tijdens de reguliere lessen;
- leerlingen hebben een beter besef van de ander, dat wil zeggen: ze hebben het vermogen om emotionele reacties bij anderen te herkennen (empathie), perspectief te nemen en sociale signalen juist te interpreteren;
- leerlingen kunnen relaties beter hanteren, dat wil zeggen: ze weerstaan sociale druk, hanteren conflicten en helpen oplossen;

- leerlingen maken vaker positieve keuzes, dat wil zeggen: ze dragen actief bij aan een positief klimaat in de school en nemen verantwoordelijkheid voor hun eigen gedrag.

De voortgang in competenties wordt gemeten via de zogenaamde competentiemeter; daarin worden niet de vijf SEL-competenties beoordeeld, maar de in gedrag zichtbare afgeleiden in termen van Handig Gedrag (respect, verantwoordelijkheid, veiligheid). De leerlingen en hun ouders ontvangen een link naar een enquête formulier; op dit formulier kan worden aangegeven hoe de leerling scoort op de kenmerken van Handig Gedrag. Wanneer alle partijen het formulier ingevuld hebben kan in één overzicht bekeken worden hoe de betreffende leerling scoort volgens de docent, volgens de ouders en volgens de leerling zelf. Dit wordt viermaal per jaar besproken met de ouders en leerling in de zogenaamde portfoliogesprekken.

2.3 Aanpak

Opzet van de interventie

Kracht in Controle beslaat twee leerjaren. De training bevat in totaal 35 (1^e leerjaar) + 22 (2^e leerjaar) = 57 lessen waarin negen (1^e leerjaar) en zes (2^e leerjaar) verschillende thema's worden behandeld die betrekking hebben op de vijf sociaal-emotionele competenties, ontleend aan de theorie van Sociaal Emotioneel Leren: besef van jezelf; zelfhantering; besef van de ander; hanteren van relaties; keuzes kunnen maken.

De competenties worden voor de leerlingen samengevat onder de titel 'Handig Gedrag', en ten behoeve van de alledaagse taal in de school vertaald in de waarden 'respect', 'veiligheid', en 'verantwoordelijkheid'.

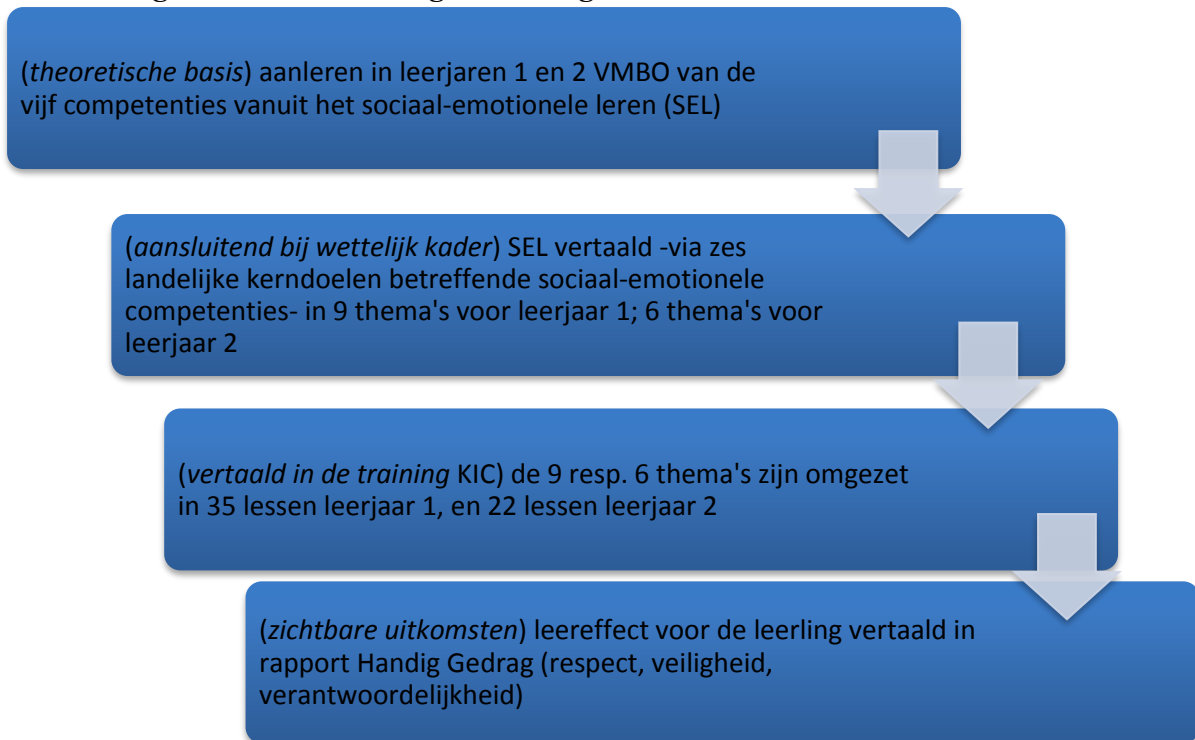
De lesthema's waarlangs de vijf sociale competenties worden gerealiseerd zijn in het eerste leerjaar:

1. Introductie/kennismaking (uitwerking van de SEL-competenties 'besef van jezelf' en 'besef van de ander'),
2. Wie ben ik? (uitwerking van de SEL-competentie 'besef van jezelf'),
3. Geluk (uitwerking van de SEL-competentie 'besef van jezelf'),
4. Zelfverdediging (uitwerking van de SEL-competenties 'besef van jezelf', 'besef van de ander' en 'hanteren relaties'),
5. Vertrouwen op gevoel en talenten,
6. Aanpassingsvermogen (uitwerking van de SEL-competenties 'hanteren relaties' en 'keuzes maken'),
7. Wat is pesten en wat is mijn rol? (uitwerking van de SEL-competenties 'besef van de ander' en 'hanteren relaties'),
8. Grenzen (gekoppeld aan de SEL-competentie 'zelfhantering', 'besef van de ander' en 'hanteren relaties'),
9. Integratie en afronding (reflectie op alle competenties).

In het tweede leerjaar:

1. Kennismaken (uitwerking van de SEL-competenties 'besef van jezelf' en 'besef van de ander'),
2. Wie ben ik en wie wil ik graag zijn? (uitwerking van de SEL-competentie 'besef van jezelf'),
3. Motivatie (gekoppeld aan de SEL-competentie 'zelfhantering'),
4. Hoe ga ik om met anderen? (uitwerking van de SEL-competenties 'besef van de ander' en 'hanteren relaties'),
5. Pesten (uitwerking van de SEL-competenties 'besef van de ander' en 'hanteren relaties'),
6. Communicatie (uitwerking van de SEL-competenties 'hanteren relaties' en 'keuzes maken').

In schema gezet ziet de training er als volgt uit:

Locatie en uitvoerders

De lessen worden gegeven in het gymlokaal, door een in het KiC-programma getrainde docent.

Inhoud van de interventie

Per les is de opbouw:

- Herhaling vorige les
- Introductie (onderwijsleergesprek) en opdracht bij het betreffende thema
- Oefeningen
- Evaluatie

Bijvoorbeeld de les 29 over Oogcontact

Deze les is één van de uitwerkingen van de competenties ‘zelfhantering’ en ‘hanteren van relaties’. In de les wordt begonnen met het doel van deze les (‘het belang ervaren van oogcontact maken en lezen’). Dan zijn er vier oefeningen (‘tikspel’, ‘oogcontactenspel’, ‘stoten in de buik’, ‘complimentenronde’) die telkens kort worden ingeleid en toegelicht.

Oefening Tikspel, Stop zeggen

De leerlingen spelen eerst gewoon tikkertje met twee tikkers. Vervolgens bied je de leerlingen de mogelijkheid om ‘STOP’ te zeggen, een leerling gaat sterk staan, heft een vlakke hand en roept: “Stop”. De leerling is op dat moment veilig en mag dus niet getikt worden. Daarna kun je leerlingen ook nog hulp laten bieden, dit betekent dat iemand voor zijn of haar maatje ‘STOP’ mag roepen. (Hij/zij krijgt de kans om te beschermen/het op te nemen voor zijn maatje). Leg de leerlingen uit dat het wel belangrijk is hoe je ‘stop’ zegt, wanneer het niet overtuigend overkomt, zal de pester/tikker niet stoppen. De tikker mag dan ook gewoon tikken, de leerlingen krijgen dan direct feedback op hun houding en communicatie.

Oefening Oogcontactspel

De leerlingen nemen plaats in een dubbele kringopstelling, de binnenste kring kijkt naar de buitenste kring. Op teken van de docent maken de leerlingen oogcontact met elkaar en proberen dit zo lang mogelijk vol te houden. Geef als tip mee dat het belangrijk is om de aandacht in de buik te verzamelen, span het heel lichtjes aan. Als hulpmiddel kun je een gebalde vuist op de buik houden, dit gaan namelijk samen met het aanspannen van het lichaamscentrum. We maken er een spel van door met punten te werken.

- Als je je hoofd wegdraait gaat er een punt naar je tegenstander
- Als je gaat lachen gaan er twee punten naar je tegenstander
- Als je begint te praten gaan er drie punten naar je tegenstander

De oefening duurt een minuut, wanneer er wordt weggekeken, gepraat of gelachen stopt de oefening niet, maar pakken de leerlingen het opnieuw op. Dit alles uiteraard zonder te praten en gekke bekken te trekken.

Na een minuut schuift de buitenste kring 1 plek op, dit wordt een aantal keer herhaald. De docent kan de oefening nog iets meer input geven door te zeggen: “Maak controle ogen, maak krachtige ogen, maar boze ogen, ervaar wat dit met jou en je tegenstander doet.”

Bespreek na de oefening met de leerlingen wie de meeste punten heeft gehaald. Hoe kan het dat jij hier zo goed in bent? Heb je tips voor de leerlingen die minder punten hebben gehaald?

Oefening Stoten in de buik

We herhalen de oefening van vorige week (les 6.1), maar leggen de nadruk nu op het oogcontact. De leerlingen gaan aan de slag met de laatste partner uit de vorige oefening. Dat betekent dat de leerlingen nu misschien een minder vertrouwd persoon voor zich hebben en daarom is het belang van het oogcontact nog veel

groter. Leerling (B) begint rustig met stoten in de buik van leerling (A), leerling (B) houdt de gehele oefening oogcontact met leerling (A) en stopt op het moment dat de ogen van (A) de grens aangeven. Leerling (A) leert hoe een boodschap met de ogen kan worden afgegeven en leerling (B) leert deze boodschap te lezen. Houd als docent goed het overzicht en stuur van begin tot einde de oefening aan. De evaluatie achteraf vindt weer plaats in de tweetallen.

Oefening Complimentenronde

De leerlingen nemen weer plaats in een dubbele kringopstelling, maar dit keer in staande positie. De docent legt uit dat we elkaar complimenten gaan geven, de leerling in de buitenste kring begint en daarna mag de leerling uit de binnenste ring een compliment geven. Uiteraard speelt het oogcontact weer een belangrijke rol, wanneer je iemand een compliment geeft moet het wel gemeend zijn, dit kun je in de ogen aflezen, houd daarom weer het oogcontact met je klasgenoot. Een aantal leerlingen vindt het waarschijnlijk lastig om een compliment te ontvangen, voor hen is het daarom ook heel belangrijk om oogcontact te houden en niet uit onzekerheid weg te kijken. Na het compliment draait de buitenste kring weer een plekje door, de docent bepaalt hoe vaak dit herhaald wordt. Geef de leerlingen weer als tip mee dat ze de aandacht verzamelen in de buik en focussen op een krachtige houding.

De oefeningen in de lessen hebben de vorm van een fysiek spel, een maak- of doe opdracht, of een combinatie van beide. Bij alle lesuitwerkingen van de vijf competenties worden deze werkvormen gehanteerd. Hieronder voorbeelden van de drie vormen.

Ad 1 Voorbeeld van een spel in les 18 (uitwerking van de competentie 'zelfhantering')

Doel: leerlingen zijn in staat van zichzelf en bij elkaar kwaliteiten en talenten te benoemen en kunnen tips en tops geven aan klasgenoten.

Oefening: het Handig Gedrag Spel. De klas zit in een grote kring, en in het midden van de kring liggen alle kaartjes van het Handig Gedrag Spel op de vloer. Het is de bedoeling dat iedere leerling een kwaliteit/compliment uitkiest voor een medeleerling, deze mag hij/zij vervolgens overhandigen en ook toelichten. Verwerk de tips en tops uiteindelijk in een gezamenlijke poster.

Evaluatie: Hoe hebben de leerlingen de les ervaren, wie vindt het fijn om een compliment te ontvangen. Geef je thuis wel eens een compliment? Je hebt vandaag een mooi poster gemaakt, je mag deze mee naar huis nemen. Laat je ouders thuis zien welke complimenten je hebt gekregen van je klasgenoten. Welke complimenten willen je ouders hier nog aan toevoegen? Probeer thuis ook een compliment te geven aan je ouders.

Ad 2 Voorbeeld maak-/doe opdracht in les 7 (competentie 'besef van jezelf')

Doel: De leerlingen kunnen voorbeelden geven van respectvol en disrespectvol gedrag en maken d.m.v. een creatieve opdracht duidelijk wat hun beeld van respect is.

Opdracht: Iedere leerling krijgt een gekleurd vel papier waarop hij/zij over 'respect' een eigen Loesje mag maken (een kreet, uitdrukking of bewering die mensen vaak op een humoristische manier aan het denken zet). Leerlingen mogen letters, plaatjes, stiften, potloden etc. gebruiken om een zo origineel mogelijke poster te ontwikkelen. Op de achterzijde van de poster geven de leerlingen antwoord op de volgende vragen (ieder antwoord bestaat uit minimaal 3 zinnen): Wat betekent respect voor jou? Benoem iemand die jij respecteert en benoem ook waarom. Omschrijf iemand die jou respecteert en vertel ook waaraan je dit kunt merken.

Evaluatie: De leerlingen presenteren het gemaakte werk. Wat is respect voor jou? Voor de poster wordt een cijfer gegeven (aan de hand van beoordelingsformulier)

Ad 3 Voorbeeld van een combinatie van spel/doe-opdracht oefening in les 22 (competentie 'hanteren van relaties')

Doel: Aan het einde van de les kennen de leerlingen het verschil tussen pesten en plagen, ook kunnen de leerlingen minimaal 3 rollen benoemen die onderdeel uitmaken van pesten.

Opdracht 1: Je verdeelt de klas in twee groepen, en geeft bij beide groepen aan welk deel van de zaal zij mogen gebruiken. Iedere groep zet één leerling in het midden, deze leerling is de lummel. De overige leerlingen gooien met elkaar een bal over en zorgen dat de bal uit de handen van de lummel blijft. Vraag de leerling aan het einde van de oefening hoe dit voelde, is dit pesten of plagen?

Opdracht 2: Speel hetzelfde spel, maar vraag nu één van de leerlingen om een schoen uit te trekken of deze uit de kleedkamer te halen. Laat de overige leerlingen de schoen overgooien en geef aan dat we een situatie naspelen die zich afspeelt in de kleedkamer. Vraag aan het einde van de oefening aan de leerling hoe dit voelde, is dit pesten of plagen?

Opdracht 3: Vraag of wijs een andere leerling aan en speel het spel opnieuw, laat de leerlingen nu heel bewust spelen, kies de rol die jij in het echte leven ook zou kiezen en die bij je past. Vraag aan het einde weer wat de leerlingen hebben gezien, welke rollen heb je kunnen onderscheiden en wat was jouw rol (vb. meeloper, dader/pester, slachtoffer, aanmoediger); ga nog niet te diep in op de rollen, dit komt de volgende les terug.

Opdracht 4: Verdeel de leerlingen in drie groepen en laat ze per groep twee kleine matten pakken, leg één mat extra neer. De leerlingen vormen een cirkel om de kleine mat en pakken elkaar stevig bij de handen of polsen vast. Het is de bedoeling om één leerling van de groep op de mat te laten belanden, maar de handen mogen niet losgelaten worden. Belandt een leerling voor de tweede keer op de mat, dan is hij/zij uitgeschakeld en neem je plaats op de bank; wanneer er zes leerlingen op de bank zitten vormen zij weer een nieuwe groep. Het spel kan gespeeld worden tot minimaal drie leerlingen, er moet dan wel één mat worden weggehaald om door te spelen, de twee leerlingen die overblijven zijn de winnaars en zoeken andere winnaars op.

Evaluatie: Vraag de leerlingen hoe ze de oefening hebben ervaren. De groep probeert met elkaar om één leerling op de mat te krijgen, 5 tegen 1 is dat eerlijk? In een pestsituatie gebeurt over het algemeen hetzelfde, één maakt de beslissing om iemand te gaan pesten en de rest loopt mee. Het is namelijk veel makkelijker en

voor jou veiliger om met de pester mee te doen, maar het getuigt van veel meer lef wanneer je opkomt voor het slachtoffer. Dit is de enige manier om pesten te stoppen.

Vraag de leerlingen of zij het verschil tussen pesten en plagen kunnen benoemen, vraag de leerlingen ook of lachen altijd betekent dat leerlingen het leuk vinden en het dus opvatten als plagen. Zo nee, hoe kun je dan zien dat anderen het niet leuk vinden? Vraag de leerlingen ook naar de rollen in het pesten.

2.4 Ontwikkelgeschiedenis

Betrokkenheid doelgroep

De doelgroep is vanaf de ontwikkeling van KiC structureel bij de interventie betrokken. Allereerst doordat twee docenten het programma KiC hebben ontworpen. Daarnaast zijn er vier pilotscholen gecontracteerd, die enkele keren per jaar hun ervaringen met KiC delen met de ontwerpers, en waar momenteel onderzoek plaatsvindt naar effecten. De ontwikkelaars van KiC wonen enkele keren per jaar een les bij op de 'KiC'-school. Naar aanleiding van de feedback is het afgelopen jaar de inhoud van enkele thema's, zoals die rond (cyber)pesten, aangepast/aangescherpt.

Buitenlandse interventie

De interventie is in Nederland ontwikkeld. De principes zijn gebaseerd op internationaal onderzoek, zie het onderzoek dat is gedaan door Collaborative Academic Social and Emotional Learning CASEL (Zinsser, Weisberg & Dusenbury, 2013).

2.5 Vergelijkbare interventies

In Nederland uitgevoerd

De interventie 'School-Wide Positive Behavior Support' (SWPBS) en de interventie 'Gedrag: ik doe er toe!' zijn programma's die qua uitgangspunten en doelstellingen het meest overeenkomen met KiC. Beide interventies zijn door de Erkenningscommissie Interventies erkend als goed onderbouwd.

Overeenkomsten en verschillen

Overeenkomsten KiC en Gedrag: ik doe er toe! en SWPBS

- preventief: gericht op het voorkomen van problemen;
- schoolbreed: aanpak geldt voor alle leerlingen en docenten in de eerste twee leerjaren;
- gericht op gewenst gedrag;
- insteek is positief: benadrukken wat goed gaat;
- veilige en zorgzame leeromgeving staat centraal.

Verschillen met Gedrag: ik doe er toe! en SWPBS

Gedrag: ik doe er toe! werkt via modules. Elke module wordt gespreid over de mentoruren of aaneengesloten in projectvorm ingezet. Na twee modules komt het geleerde in verschillende contexten terug tijdens herhalingslessen. De vier modules ('gedrag', 'gedrag in de klas', 'gedrag en de publieke sector' en 'gedrag in de wijk') verschillen met de thema's bij KiC.

SWPBS is een manier van omgaan met elkaar die schoolbreed gedrag aanstuurt en bijstuurt. Je spreekt met SWPBS kort gezegd met elkaar af dat je 'je handen en voeten bij jezelf houdt.' Dit doel wordt bereikt via een driejarige systematische en gelaagde gedragsaanpak die bestaat uit het schoolbreed en preventief toepassen van gedragsbeïnvloedende technieken, het schoolbreed registreren/signaleren van ongewenst gedrag en het op maat inzetten van bestaande interventies voor leerlingen met risicovol gedrag.

KiC is een doorgaande lesmethode en brengt de leerlingen de vaardigheden bij die ervoor zorgen dat zij zich aan de gedragsverwachtingen kunnen houden. KiC leert leerlingen veel over zichzelf (waar liggen mijn grenzen, wat is mijn rol in de groep e.d.) en over een ander (wat zijn de grenzen van een ander, welke signalen zendt die ander uit, welke waarden vindt die ander belangrijk). Hierdoor wordt gedrag gestimuleerd dat voor de hele groep, inclusief de leerling zelf, goed is.

KiC is een tweejarig programma. Bekend is dat intensieve meerjaren-programma's effectiever zijn dan kortlopende programma's (Greenberg et al., 2003).

Toegevoegde waarde

De toegevoegde waarde van KiC ten opzichte van zowel Gedrag: ik doe er toe! als SWPBS is de borging in het curriculum van de school, de continuïteit van de wekelijkse/tweewekelijkse lessen, en de aansprekende fysieke opdrachten in de lessen. Een andere toegevoegde waarde is dat het begrip 'Handig Gedrag', waarin de sociale competenties zijn samengevat onder de sleutelwoorden 'respect', 'veiligheid', en 'verantwoordelijkheid' een voor leerlingen, docenten en ouders begrijpelijk voertuig is in de alledaagse interactie.

3. Onderbouwning

Oorzaken

Het probleem van regelovertrekend en overlastgevend gedrag op school en in de klas wordt veroorzaakt door meerdere factoren (Onstenk, 2011):

- een onvoldoende veilige leeromgeving (onduidelijke regels en grenzen, en geringe of inconsequente handhaving van de afspraken over regels),
- onvoldoende pedagogisch vakmanschap bij docenten (docenten in het voortgezet onderwijs signaleren tekorten in sociaal-emotionele vaardigheden vaak laat, omdat zij vooral gericht zijn op de leertaken in de benadering van de leerlingen) (Van Overveld, 2014),
- tekorten aan sociaal-emotionele vaardigheden of competenties bij de leerling (in geval van tekorten bij een leerling in sociaal-emotionele competenties, dat wil zeggen niet goed weten hoe met zichzelf en anderen om te gaan dan wordt het tekort door de leerling overdekt met gedrag dat als minder aanvaardbaar, overlastgevend en regel overtrekend wordt aangemerkt (Van der Ploeg, 2010; Slot & Spanjaard, 2009).

De vertaling van competenties in thema's en bijbehorende lessen is gerelateerd aan de Kerndoelen onderbouw voortgezet onderwijs. In de door de wetgever vastgestelde 58 kerndoelen staan zes doelen die een relatie hebben met de vijf sociaal-emotionele competenties (zie Van Overveld 2014, p. 96):

- 34 De leerling leert hoofdzaken te begrijpen van bouw en functie van het menselijk lichaam, verbanden te leggen met het bevorderen van lichamelijke en psychische gezondheid, en daarin een eigen verantwoordelijkheid te nemen.
- 35 De leerling leert over zorg en leert zorgen voor zichzelf, anderen en zijn omgeving, en hoe hij de veiligheid van zichzelf en anderen in verschillende leefsituaties positief kan beïnvloeden.
- 36 De leerling leert betekenisvolle vragen te stellen over maatschappelijke kwesties en verschijnselen, daarover een beargumenteerd standpunt in te nemen en te verdedigen. en daarbij respectvol met kritiek om te gaan.
- 43 De leerling leert over overeenkomsten, verschillen en veranderingen in cultuur en levensbeschouwing, leert eigen en andermans leefwijze daarmee in verband te brengen, en leert de betekenis voor de samenleving te zien van respect voor elkaars opvattingen en leefwijzen.
- 56 De leerling leert tijdens bewegingsactiviteiten sportief te zijn, rekening te houden met de mogelijkheden en voorkeuren van anderen, en respect en zorg te hebben voor elkaar.
- 58 De leerling leert door deel te nemen een praktische bewegingsactiviteiten de waarde van het bewegen voor gezondheid en welzijn kennen en ervaren.

Aan te pakken factoren

KiC richt zich bij de hiervoor genoemde risicofactoren bij regel overtredend en overlast gevend gedrag specifiek op de derde genoemde factor: het aanleren van sociaal-emotionele competenties. De subdoelen voor de leerlingen sluiten aan bij deze sociaal-emotionele competenties.

Verantwoording

Ten behoeve van de overzichtelijkheid wordt de verantwoording in de vier soorten factoren weergegeven: 1. de competenties; 2. de landelijke kerndoelen vo; 3. het psychologisch ontwikkelingsperspectief; 4 het bewegingsonderwijs. Vervolgens wordt bij 5. aangegeven hoe de werkwijzen op de doelen aansluiten.

1. De competenties

Aangetoond is door Humphrey (2013) dat beheersing van de vijf centrale competenties die onderdeel zijn van het sociaal emotioneel leren bijdraagt aan afname van overlastgevend gedrag, bij leerlingen 13/14 jaar (onderbouw in het voortgezet onderwijs). Van Overveld (2014) heeft de specifieke elementen die volgens Zins en Elias (2006) verwijzen naar de vijf sociaal-emotionele competenties, geordend naar geldigheid voor leerlingen 13/14 jaar. In het onderzoek van Zinsser, Weisberg en Dusenbury (2013), en eerder in de overzichtsstudie van Carr (2001), is aangetoond dat de aanpak van die specifieke elementen bijdraagt aan het beheersen van de sociaal-emotionele competenties.

De gekozen aanpakken in KiC per thema sluiten aan bij het betreffende specifieke element. In het nu volgende wordt verantwoord welke specifieke elementen per competentie worden aangepakt, en in welke lessen van KiC dat gebeurt.

De competentie Besef van jezelf is het eerste subdoel van KiC: de leerling heeft aantoonbaar kennis over eigen gevoelens, kent eigen interesses, waarden en kracht, en laat zelfvertrouwen zien in gedrag in de klas en op school.

In de eerder (inhoud van de interventie') genoemde voorbeelden van werkvormen en oefeningen gaat het dan om de volgende elementen (zie ook Van Overveld, 2014):

- eenvoudige en complexe emoties kunnen beschrijven
- negatieve reacties ten gevolge van negatieve emoties herkennen
- kunnen analyseren hoe gedachten en gevoelens invloed hebben op besluitvorming en verantwoordelijk gedrag
- toepassen van strategieën die leiden tot vergroting van prestaties

In de oefeningen in de lessen 1 t/m 10 eerste leerjaar, en in de lessen 1 t/m 6 van het tweede leerjaar komen deze elementen aanbod.

De competentie Zelfmanagement is het tweede subdoel van KiC: de leerling kan emoties en gedrag onderkennen en beheersen, en kan reflecteren op standpunten en emotionele reacties, zoals dat blijkt uit het gedrag in de KiC-lessen.

In de eerder genoemde voorbeelden van werkvormen en oefeningen (zie 'inhoud van de interventie') gaat het dan om de volgende elementen (zie ook Van Overveld, 2014):

- verschil weten tussen feit en mening
- effectieve reacties kennen die passen bij sterk emotioneel geladen situaties
- identificeren en evalueren van technieken om succesvol om te gaan met emotie en spanning, met behoud van zelfvertrouwen
- inzet van luistervaardigheden in emotionele of spanningsvolle omstandigheden

Deze elementen komen terug in de lessen 11 t/m 18 eerste leerjaar; en in de lessen 7 t/m 9 van het tweede leerjaar

De competentie Besef van de ander is het derde subdoel van KiC: het vermogen om emotionele reacties bij anderen te herkennen (empathie), perspectief te nemen en sociale signalen juist te interpreteren.

In de eerder genoemde voorbeelden van werkvormen en oefeningen (zie 'inhoud van de interventie') gaat het dan om de volgende elementen (zie ook Van Overveld, 2014):

- nagaan hoe eigen gedrag dat van de ander beïnvloedt
- non-verbale signalen van de ander onderscheiden en begrijpen
- verklaren hoe individuele, sociale en culturele verschillen leiden tot pestgedrag en manieren vinden om hiermee om te gaan
- nagaat wat er gebeurt als je opstaat tegen pesten (Ttofi & Farrington, 2011)
- kunnen bedenken hoe belangrijk het is om zaken vanuit het perspectief van de ander te zien

Deze elementen komen terug in de lessen 19 t/m 21 eerste leerjaar; en in de lessen 10 t/m 13 van het tweede leerjaar.

De competentie Hanteren van relaties is het vierde subdoel van KiC: de leerling weerstaat druk, hanteert conflicten en helpt met oplossen. In de eerder genoemde voorbeelden van werkvormen en oefeningen (zie 'inhoud van de interventie') gaat het dan om de volgende elementen (zie ook Van Overveld, 2014):

- nagaan hoe je positieve relaties met anderen kunt bestendigen
- laten zien dat je kunt samenwerken in een team zodat de groep hiervan profiteert
- in de gaten houden hoe lichaamstaal, mimiek en stem de interactie beïnvloeden
- de eigen bijdrage binnen de groep analyseren: als groepslid en als leider
- werken aan een positieve groepsdynamiek
- verstandig gebruik leren maken van de sociale media

Deze elementen komen terug in de lessen 22 t/m 27 eerste leerjaar; en in de lessen 14 t/m 18 tweede leerjaar.

De competentie Keuzes kunnen maken is het vijfde subdoel van KiC: actief bijdragen aan een positief klimaat in de school en verantwoordelijkheid nemen voor eigen gedrag.

In de eerder genoemde voorbeelden van werkvormen en oefeningen (zie 'inhoud van de interventie') gaat het dan om de volgende elementen (zie ook Van Overveld, 2014):

- nagaan welke rol respect speelt als je rekening houdt met anderen
- verstandig omgaan met veilige en onveilige situaties
- je persoonlijke verantwoordelijkheid nemen bij het maken van een beslissing
- laten zien hoe je geleerd hebt van fouten uit het verleden
- eigen gevoelens en die van anderen kunnen onderscheiden

Deze elementen komen terug in de lessen 28 t/m 30 in het eerste leerjaar en in de les 19 in het tweede leerjaar.

In de lessen 31 t/m 35 in het eerste leerjaar komen alle competenties nogmaals aan bod, evenals in de lessen 20 t/m 22 in het tweede leerjaar.

2. Kerndoelen onderbouw vo

De vertaling van competenties in thema's en bijbehorende lessen is ontleend aan de landelijke Kerndoelen onderbouw voortgezet onderwijs. In deze door de wetgever vastgestelde 58 kerndoelen staan zes doelen die gerelateerd zijn aan de vijf sociaal-emotionele competenties (zie voor een opsomming van die zes doelen: Van Overveld 2014, p. 96).

3. Psychologisch ontwikkelingsperspectief

De onderbouwing kan ook gegeven worden vanuit een psychologisch ontwikkelingsperspectief, specifiek van de puber. Daartoe gebruiken we de begrippen ontwikkelingsperspectief en –taken.

In het passend onderwijs heeft het ontwikkelingsperspectief de laatste jaren steeds meer aandacht gekregen, alleen beperkt het zich dan tot 'onderwijsperspectief'. Spanjaard en Slot (2015) definiëren het ontwikkelingsperspectief als te verrichten ontwikkelingstaken die karakteristiek zijn voor een bepaalde levensfase en die bepaalde vaardigheden vragen. Ze worden bepaald door veranderingen die op biologisch, psychisch en sociaal gebied plaatsvinden bij het vorderen van de leeftijd. De leerling in leerjaar 1 en 2 is tussen de 12 en 14 jaar oud. Voor deze categorie zijn volgens Spanjaard en Slot de volgende taken aan de orde¹:

- Vergroten zelfstandigheid t.o.v. ouders/opvoeders: privacy, een eigen mening en verantwoordelijkheid; minder afhankelijk worden van de ouders en het bepalen van een eigen plaats binnen de veranderende relaties in het gezin en de familie.
- Herkennen en bijsturen van emoties: herkennen en benoemen van eigen gevoelens, risicovolle impulsen opmerken, beheersen of bijsturen.
- Deelname aan onderwijs: luisteren, in groepsverband functioneren; concentreren op taken, schoolse vaardigheden eigen maken. Kennis en vaardigheden opdoen om later een beroep te kunnen uitoefenen en een keuze maken ten aanzien van werk.
- Nemen van deelverantwoordelijkheden thuis: uitvoeren van kleine taakjes, zorgen voor huisdieren.

¹ De taken die aan de orde komen in Kracht in Controle worden cursief weergegeven, en worden onderdeel van de onderbouwing én komen in de handleiding te staan

- Relaties met leeftijdsgenoten: aanknopen en onderhouden van wederkerige vriendschappen, geven en nemen in spel, eenvoudige conflicten oplossen, laten merken dat je de ander aardig vindt.
- Gebruik van basale infrastructuren: vervoer, geld, vrije tijd, digitale apparaten en de digitale wereld (internet en sociale media) gebruiken.
- Je verplaatsen in anderen: je inleven in situaties die je niet zelf meemaakt, de bedoelingen en belangen kunnen inschatten van andere kinderen en van volwassenen, rekening houden met wensen/belangen van anderen.
- Veiligheid en gezondheid: omgaan met fysieke gevaren (verkeer, vuur/hitte, water, elektriciteit, anderen die je grenzen overschrijden of je iets willen aandoen).
- Vrije tijd: ondernemen van activiteiten in de vrije tijd en het zinvol doorbrengen van de tijd waarin er geen verplichtingen zijn.
- Eigen woonsituatie: zorgdragen voor eigen kamer en spullen, omgaan met je huisgenoten.
- Autoriteit en instanties: accepteren dat er instanties en personen boven je gesteld zijn, binnen geldende regels en codes opkomen voor eigen belang.
- Gezondheid en uiterlijk: zorgen voor goede voeding en een goede lichamelijke conditie, een uiterlijk waar je je prettig bij voelt en het inschatten en vermijden van risico's.
- Sociale contacten en vriendschappen: contacten leggen en onderhouden, oog hebben voor wat contacten met anderen kunnen opleveren, je openstellen voor vriendschap, vertrouwen geven en nemen, wederzijdse acceptatie.
- Sociale media en internet: smartphone en computer gebruiken, informatie vinden en delen, informatie en berichten wegen, onderscheid tussen de virtuele en de reële werkelijkheid maken, gevaren onderkennen.
- Intimiteit en seksualiteit: seksualiteit integreren in je persoonlijkheid, ontdekken wat mogelijkheden, wensen en grenzen zijn in intieme en seksuele relaties bij jezelf en bij anderen zijn.
- Bij cultuurverschillen: normen van verschillende culturen kennen, inschatten welke vaardigheden in welke culturele context passend zijn.

4. Bewegingsgeoriënteerde methodieken

Voor de fysieke oefeningen geldt dat er bewegingsgeoriënteerde methodieken aan ten grondslag liggen (interactionele activiteiten die hun oorsprong kennen in het bewegingsonderwijs en de sport- en beweegcultuur). Hey (2006) heeft een onderbouwde verantwoording gegeven voor bewegingsonderwijs waarbij de interactie met medeleerlingen en docent een belangrijke rol speelt. Daarnaast worden in de oefeningen ook individueel gerichte lichaamsgeoriënteerde methodieken gebruikt (gericht op lichaamsbewustwording, aandachtstraining, oefeningen afkomstig uit de bio-energetische traditie).

Al veel langer is bekend dat in de communicatie naast het verbale aspect het non-verbale gedrag van groot belang is (zie bijvoorbeeld Mehrabian, 1968 en Watzlawick, 1972).

Romano en Bellack (1980) vonden in hun onderzoek dat de belangrijkste aspecten van assertief gedrag bestaan uit intonatie, gezichtsuitdrukking en lichaamshouding. Al deze aspecten komen terug in de oefeningen bij KiC.

5. Aansluiten van de werkwijze op de doelen.

In het nu volgende geven we aan hoe de oefeningen aansluiten op de gestelde doelen²:

- Samenwerken met de KiC-bal (leren samenwerken, rollen leren onderscheiden; 'kracht in controle': leren hoe je kracht op een negatieve en positieve manier kunt inzetten).
- Samen dansen (bewust worden van eigen lichaamstaal, leiden/volgen, initiatief nemen/afwachten).
- Kontje tik (bewust worden van belang respect en veiligheid; leren aangeven grenzen).
- Reclame maken voor jezelf (deels fysieke zelfpresentatie aan de groep van sterke en zwakke punten).
- Houding (via 'modeling' fysieke elementen tonen die per leerling een krachtiger houding uitstralen).
- Ren stop ren (ademhaling controle bij 'sterke' houding).
- KiC-spel (via handendrukken ontdekken van een gezonde balans tussen geven en nemen).
- Overlopen (bewustwording van en oefenen met lichaamshouding in openbare ruimte).
- Conditie en kracht (opbouwen van conditie en kracht leidt tot zich gezond en krachtig voelen, en dat tonen; zelfvertrouwen en beheersing van zowel kracht als controle).
- Tikspel, Stop zeggen (leren via houding en verbale communicatie grens te stellen).
- Vertrouwen op iemand anders (durven vallen onder de conditie van vertrouwen).
- Trefbal (leren houden aan afspraken en eerlijk spelen).
- Acrobatiek (in samengestelde groepen op basis van kwaliteiten zoals "wie is er sterk", "wie is er lenig", "wie is er creatief" en "wie is er licht" maakt men in samenwerking opgegeven vormen, zoals piramide; ervaren zelfvertrouwen en vertrouwen op anderen).
- Wat doe jij met tegengas? (leren doorzetten, ontwikkelen wilskracht, omgaan met frustratie).
- Zelfverdedigingshouding vanuit stilstand (leren om vanuit een basishouding kracht uit te stralen).
- Lintje afpakken (leren van 'kracht in controle', nu als een gezonde balans van opkomen voor jezelf en mee bewegen met de ander).
- Toernooi (fysieke kracht gecontroleerd leren inzetten om een samenwerkingsdoel te bereiken).
- Stoten in tweetallen (het zelfvertrouwen van de leerling te vergroten en ervaren van en inzicht geven in effecten bij streng gecontroleerde oefening)
- Waar staat je klasgenoot? (leren vertrouwen op intuïtie).
- In de buik stoten (sterk gecontroleerde oefening om te leren grens aan te geven en respect te tonen).

² De in deze opsomming niet genoemde fysieke opdrachten zijn varianten op onderhavige reeks, en hebben dezelfde doelen

Werkzame elementen

De werkzame elementen zijn:

- Het trainen van de juiste competenties (gebaseerd op actuele theoretische inzichten van die empirisch zijn getoetst (zie Kendziora e.a.,2011).
- De aanpak is uitgewerkt in concrete activiteiten (wat te doen, hoe dat te doen) die aansluiten op het doel en de opbrengst per les, per thema, en per competentie (zie de ordening van Van Overveld, 2014).
- Aansprekende werkvormen (op basis van kennis en ervaring in het bewegingsonderwijs die de docenten/trainers Lichamelijke Opvoeding hebben opgedaan) zoals spel met lichamelijke activiteiten in de groep, doe en maakopdrachten.
- Opbouw per les volgens terugkerende vaste systematiek.
- Intensieve en langdurige uitvoering van het programma (twee jaar opvolgend wekelijkse/twee wekelijkse les).

4. Uitvoering

Materialen

Beschikbaar zijn:

- een handleiding voor de trainers met een instructie per les, uitgebreide beschrijving van alle werkvormen en oefeningen voor de training;
- schriftelijke informatie voor ouders;
- schriftelijke informatie voor docenten;
- een ondersteunende app voor docenten en ouders.

Type organisatie

De interventie kan worden uitgevoerd in de onderbouw van scholen voor voortgezet onderwijs (leerjaren één en twee), door getrainde docenten.

Opleiding en competenties

De trainers zijn docenten Lichamelijke Opvoeding (Hbo-niveau). Daarnaast moeten ze een tweedaagse training gevolgd hebben, gegeven door de ontwerpers van het programma. In de training komen de competenties aan de orde, de uitwerking in thema's en lessen, en de verschillende werkvormen.

In sportopleidingen, zoals die gevolgd zijn door de trainers, wordt er van uitgegaan dat, om iemand anders goed en veilig te kunnen leren bewegen, de trainer de vaardigheden die

daarvoor nodig zijn zelf ook beheerst. Het eerste jaar van de sportopleidingen staat daarom vooral in het teken van het trainen van de eigen beweging. Bij de lerarenopleidingen krijgt men ook pedagogische vakken en loopt men stages. Na afronding van de opleiding is men eerstegraads docent. De docent/trainer moet de volgende indicatoren begrijpen en aan de hand daarvan een beoordeling kunnen maken per leerling:

- ze hebben besef van zichzelf, dat wil zeggen: ze hebben aantoonbaar kennis over hun eigen gevoelens, kennen hun interesses, waarden en kracht en laten zelfvertrouwen zien;
- ze zijn in staat tot zelfmanagement, dat wil zeggen: ze kunnen in de oefeningen en rollenspellen hun emoties en gedrag hanteren en kunnen reflecteren op standpunten en emotionele reacties;
- ze hebben besef van de ander, dat wil zeggen: ze laten in de oefeningen en opdrachten zien het vermogen te hebben om emotionele reacties bij anderen te herkennen (empathie), perspectief te kunnen nemen en sociale signalen juist te interpreteren;
- ze kunnen relaties hanteren, dat wil zeggen: ze kunnen laten zien sociale druk te weerstaan en conflicten te kunnen hanteren en helpen oplossen;
- ze kunnen positieve keuzes maken, dat wil zeggen: ze dragen actief bij aan een positief klimaat in de school en nemen verantwoordelijkheid voor hun eigen gedrag.

Kwaliteitsbewaking

De uitvoerende trainers worden het eerste jaar tweemaal geschoold door de ontwerpers. Voorgestelde wijzigingen of toevoegingen worden op wenselijkheid gecheckt door de ontwerpers, die daarvoor eventueel ondersteunend literatuuronderzoek doen. De bewaking van de kwaliteit van de trainers én het nagaan of de interventie wordt uitgevoerd zoals bedoeld, gebeurt in de jaarlijks verplichte ‘opfris’ scholing, en via onverwacht lesbezoek door één van de ontwerpers.

Begeleiding van scholen gebeurt door werknemers van KIC, die zelf het programma ook in de praktijk uitvoeren. De begeleiding bestaat uit het trainen van de mentoren, daarnaast worden per school een aantal LO docenten opgeleid tot KIC docent. Met deze trainingen krijgen de docenten de kennis en vaardigheden aangeleerd om het programma op juiste wijze tot uitvoering te brengen. Daarnaast worden de docenten geleerd om probleemgedrag te signaleren en daar op juiste wijze op te reageren. Ook leren zij wat belangrijk is om een veilige pedagogische sfeer te creëren op school. Om gecertificeerd te blijven en de KIC lessen te kunnen blijven geven moeten er nascholingen worden gevolgd. Voor de nascholingen kunnen punten worden verdient. Met de scholen en docenten wordt besproken hoeveel punten in bepaalde tijd moeten worden behaald. Naast de trainingen bezoekt de werknemer van KIC regelmatig de school om te bespreken hoe het gaat en waar eventueel meer hulp nodig is. Het is de bedoeling dat de scholen het programma zo zelfstandig mogelijk gaan uitvoeren, het moet immers draagvlak krijgen. De werknemer van KIC ondersteunt verder waar nodig. De KIC docenten worden toegevoegd aan een gezamenlijke groep op Facebook waar zij ervaringen kunnen uitwisselen en vragen kunnen stellen.

Om dit in goede banen te laten lopen wordt er door de school een KIC coördinator aangewezen. De KIC coördinator heeft de trainingen gevolgd en vervult een voortrekkersrol voor de school en is het eerste aanspreekpunt voor de werknemers van KIC. Ook wordt de coördinator één keer in de twee jaar uitgenodigd om een ervaringsbijeenkomst bij te wonen.

Bovenstaande gaat vooral over het trainen van de docenten. Via de web-applicatie kunnen we daadwerkelijk in beeld brengen hoe de leerlingen de veiligheid binnen de school ervaren en hoeveel leerlingen er gepest worden. De docent zet minimaal twee keer per jaar een vragenlijst uit. Daarnaast kunnen we de leerlingen volgen wat betreft hun sociale vaardigheden/competenties ook hiervoor wordt minimaal twee keer per jaar een vragenlijst uitgezet. We kunnen op deze manier het gevoel van veiligheid binnen de school goed in beeld brengen en monitoren of de resultaten beter worden.

Om het naleven van KIC te bevorderen, worden KiC-certificaten uitgereikt aan scholen die het programma geheel invoeren. De certificering wordt op de KiC-website vermeld, zodat ouders en andere belanghebbenden per regio kunnen zoeken naar een KiC-school. Ook komt er een KiC-bordje op/in de school te hangen.

Het certificaat wordt verleend als:

- De essentiële KIC-elementen (Handig gedrag lessen, KIC lessen, posters, uitzetten web-applicatie) goed worden toegepast;
- KIC-scholen (mentoren en LO docenten) aanwezig zijn bij de scholingsdagen;
- KIC-coördinator aanwezig is bij de ervaringsbijeenkomsten en op die manier bijdraagt aan het verbeteren van het programma;
- Uit de KIC web-applicatie blijkt dat er weinig structurele pestproblemen zijn;
- Begeleiding wordt toegestaan als er ondanks KIC toch een pestprobleem ontstaat;
- Signalen van ouders adequaat worden behandeld.

KiC-scholen worden bijgestaan door monitoring, coaching en nascholing om de doelen te bereiken.

Signalen van KIC-scholen waar het gevoel van veiligheid niet toeneemt en waar niet aan de voorwaarden voor een KIC-school wordt voldaan, zijn aanleiding tot extra begeleiding door werknemers van KIC. Als hun inzet niet tot verbetering leidt, kan een visitatie door KIC het uiterste middel zijn om de situatie op school te verbeteren.

Randvoorwaarden

De school dient de kwaliteit van het programma te waarborgen door borging in het curriculum, de continuïteit van de wekelijkse lessen en het actief gebruik maken van de webapplicatie.

De uitvoering geschiedt door de KiC-trainers in nauwe samenwerking met mentor, medewerkers binnen de school en de ouders van de leerlingen.

Implementatie

- Voorafgaand aan de implementatie volgen de gymdocenten een training, gegeven door de ontwerpers van het programma.
 - Tijdens of voor de start van het schooljaar wordt voor het voltallige personeel een opening verzorgd door één van de ontwerpers van het programma.
 - Het programma wordt opgenomen in het curriculum.
 - De intenties van het programma worden gedeeld met de ouders.
 - Het materiaal wordt zichtbaar gepresenteerd in de school.
 - De gegevens die nodig zijn voor het gebruik van de webapplicatie worden aangeleverd.
-

Kosten

Het bedrag per leerling heeft te maken met de web-applicatie die wij aanbieden bij het pakket. De school bepaalt de licentiekosten voor de app. Deze kosten zijn dus altijd per leerling; het is voor ons handig om dan ook de kosten voor de lesmaterialen, die ook in de app staan hierin te verwerken. Daarnaast hebben wij van verschillende directies van scholen waar de KIC training wordt gegeven, begrepen dat ze de kosten voor lesmethodes berekenen per leerling. Dit geeft dus direct een duidelijk overzicht van de kosten.

Nieuwe opzet voor de kosten:

- Eenmalige starttraining mentoren, één dagdeel (op locatie) 1495,00
- *Eventuele scholing nieuwe mentoren bij nieuw schooljaar, 1 dagdeel (externe locatie) 155,00*
- Set lesmaterialen (één set per 200 leerlingen) 750,00
- Bedrag per leerling (incl. web-app) 15,95
- Onderhoudskosten web-app per jaar 750,00
- Training voor de gym docenten die de KIC lessen gaan verzorgen 400,00 pp (twee dagen).

Verplichte nascholingen gaan altijd in overleg met de betreffende scholen.

5. Onderzoek naar praktijkervaringen

Onderzoek praktijkervaringen

Uit de resultaten van het landelijk afgenomen EMOVO onderzoek van de GGD/JGZ blijkt bij de onderbouw leerlingen van het Tabor college (de leerlingen die de interventie KiC hebben ondergaan) dat zij op het gebied van ‘je gelukkig voelen’, ‘veiligheid’ en ‘het met plezier naar school komen’ na uitvoering van het programma KiC hoger scoren dan de voorgaande jaren. Daarnaast is het aantal leerlingen dat aangeeft gepest te worden afgenomen.

In de periodieke school enquête geven ouders aan het fijn te vinden dat de school tijd inroostert om te werken aan sociale vaardigheden en daarbinnen aandacht besteden aan sociale veiligheid.

6. Onderzoek naar de effectiviteit

Onderzoek in Nederland

Er is geen onderzoek gedaan naar de effectiviteit van KiC.

Onderzoek naar vergelijkbare interventies

Is er onderzoek gedaan naar de effectiviteit van deze of een vergelijkbare interventie (in Nederland en in het buitenland) en wat zijn daarvan de uitkomsten?

Neen.

7. Aangehaalde literatuur

Boyd, K. R., & Hrycaiko, D. W., (1997). The effect of a physical activity intervention package on the self-esteem of pre-adolescent and adolescent females. *Adolescence*, 32, 693-709.

Carr, A. (2001). What works with children and adolescents? A critical review of psychological interventions with children, adolescents, and their families. New York: Routledge.

Coie, J., & Kupersmidt, J. (1983). A Behavioral Analysis of Emerging Social Status in Boys' Groups. *Child Development*, 54(6), 1400-1416.

Goei, S.L., & Kleijnen, R. (2009). *Eindrapportage literatuurstudie , Onderwijsraad: Omgang met zorgkinderen met gedragsproblemen*. Zwolle: Christelijke Hogeschool Windesheim.

Greenberg, M.T., Weissberg, R.P., O'Brien, M.U., Zins, J.E., Fredericks, L., Resnik, H. & Elias, M.J. (2003). Enhancing school-based intervention and youth development through coordinated social, emotional, and academic learning. *American Psychologist*, (58) 6/7, , 466-474.

HBSC (2013) Gezondheid, welzijn en opvoeding van jongeren in Nederland. www.hbsc-nederland.nl Redactie Vollebergh, W. Universiteit Utrecht Faculteit Sociale Wetenschappen.

Heij, P. (2006). Grondslagen van 'verantwoord' bewegingsonderwijs – Filosofische en pedagogische doordenking van relationeel gefundeerd bewegingsonderwijs. Budel: Damon. [Proefschrift Vrije Universiteit].

Humphrey, N. (2013). *Social and Emotional Learning: a critical appraisal*. London: SAGE Publications Ltd.

Inspectie van het Onderwijs (2009). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2007/2008*. Utrecht, Inspectie van het Onderwijs.

Janssen, H. & Boreel, A. (2000). *Geen watjes, geen katjes*. Boom Uitgeverij BV, Amsterdam.

Kendziora, K., Weissberg, R.P., Ji,P., & Dusenbury, L.A. (2011). *Strategies for Social and Emotional Learning*. Newton, MA: National Center for Mental Health Promotion and Youth Violence Prevention, Education Development Center, Inc.

Leeuwen, E, van, Albrecht, G., & Vinkenvleugel, M. (2012) Schoolwide Positive Behavior Support (SWPBS): een succesvolle aanpak van gedrag op school. Een beschrijving van de aanpak en richtlijnen voor implementatie. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 51(9).

Mehrabian, A. (1968). Communication without words. *Psychology Today*, 2 (9), 52-55.

- Meij, H. & Boendermaker, L. (2008). *Oorzaken en achtergronden van een problematische ontwikkeling*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Onderwijsraad (2010). *De school en kinderen met gedragsproblemen*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onstenk, J. (2011). *Pedagogiek in de onderwijspraktijk*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Overveld, K. van (2014). *Groepsplan gedrag in het voortgezet onderwijs*. Uitgeverij PICA.
- Paulle, B. (2005). *Anxiety and intimidation in the Bronx and the Bijlmer. An ethnographic comparison of two schools*. Amsterdam, Dutch University Press (proefschrift).
- Ploeg, J.D. (2010). *Gedragsproblemen*. Lemniscaat Uitgeverij.
- Romano, J. M., & Bellack, A. S. (1980). Social validation of a component model of assertive behavior. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1980, 48, 478– 490 .
- Slot, N. & Spanjaard, H. (2009). *Competentievergroting in de residentiële jeugdzorg. Hulpverlening voor kinderen en jongeren in tehuizen*. Baarn: HB Uitgevers.
- Spanjaard, H. & Slot, W. (2015). Tijden veranderen, ontwikkelingstaken ook. Een ‘update’ van het competentiemodel. In: *Kind en Adolescent Praktijk*, 3, 14-21.
- Ttofi, M.M. & Farrington, D.P. (2011). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: a systematic and meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology*, 7, 27-56.
- Vermande, M. e.a. (2015) *Pesten op school. Achtergronden en interventies*. BoomLemma, Amsterdam.
- VO-raad (2012) Publicatie 2, jaargang 7. VO-raad, Utrecht.
- Watzlawick, P. & J.H. Beavin (1972). *Pragmatische aspecten van de menselijke communicatie*. Bohn Stafleu van Loghum.
- Weerman, F.M., Smeenk, W.H., & Harland, P. (2007): Probleemgedrag van leerlingen tijdens de middelbare schoolperiode. Individuele ontwikkeling, leerlingnetwerken en reacties vanuit school. Amsterdam: Aksant.
- Wolf, K. van der, & Beukering, T. (2009) *Gedragsproblemen in scholen: het denken en handelen van leraren*. Leuven: Uitgeverij Acco.
- Zins, J.E., & Elias, M.J.(2006). Social and emotional learning. In: G.G. Bear & K.M. Minke (eds.), *Children’s needs III. Development, prevention, and intervention* (pp. 1-13). Bethesda, MD: National Association of School Psychologists.
- Zinnser, K.M., Weisberg, R.P., & Dusenbury, L. (2013). *Aligning Preschool through High School Social and Emotional Learning Standards: A Critical and Doable Next Step*. <http://www.casel.org/library/2013/12/5aligning-preschool-through-high-school-social-and-emotional-learning-standards>

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ), het Kenniscentrum Sport, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

